

ПРИКАЗ ДЕБАТЕ О „НОВИМ РАТОВИМА“¹

проф. др Вања Роквић²

Апстракт

Питања која су последњих неколико деценија заокупила пажњу академске заједнице из области стратешких студија, политичких наука и међународних односа јесу питања да ли је у периоду након Хладног рата дошло до промена у природи и/или карактеру рата и да ли се ти ратови могу окарактерисати као постклаузевицевски, нетројствени, односно, 'нови ратови'? Међутим, не постоји једно дело које би најбоље описало рат у савременом свету, већ се многобројни аутори са својим аргументима сврставају у различите таборе. Са једне стране имамо ауторе који сматрају да је Клаузевицево виђење рата застарело, да је погрешно и да су савремени ратови нови тип организованог насиља, односно 'нови ратови'. Са друге стране, имамо заговорнике Клаузевицевог одређења рата, који сматрају да је његово дело „О рату“ издржало 'тест времена' и да се природа рата није променила, већ његов карактер и начин испољавања, те да нема ничег новог у тези о 'новим ратовима'. У овом прегледном раду приказани су различити аргументи заговорника тезе о 'новим ратовима', као и аргументи њихових критичара. У раду је закључено да нема јединственог одговора на постављена питања, али да се у периоду након Хладног рата начин на који се рат манифестује, као и начин на који се он истражује и анализира, свакако променио. Полазећи од претпоставке да ће се у будућности рат и даље мењати, питања о промени његове природе, карактера и тројствености и сл., утицаће на многобројне студије о рату и отворати нове дебате. Стога је неопходно развијање нове методологије за његово истраживање и усклађивање постојећих теоријских модела са емпиријском стварношћу савремених ратова.

Кључне речи: 'нови ратови', 'стари ратови', организовано насиље, постклаузевицевски ратови

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу потписаног Уговора о реализацији и финансирању НИО у 2020. години, као и Плана рада НИО Факултета безбедности за 2020. годину.

² Ванредни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности. Е-пошта: vanjarokvic@fb.bg.ac.rs

УВОД

Велики број аутора сматра да је у периоду након Хладног рата дошло до значајних, пре свега квалитативних промена у природи рата, те да је Клаузевицево (*Klauswitz*) тринитарно одређење рата, које је засновано на идеји државе и међудржавног сукоба, данас превазиђено. Сматра се да се од периода 90-их година 20. века ратови углавном воде унутар самих држава, да их више не воде државни већ недржавни актери и да су обележени екстремним зверствима над цивилним становништвом. Тако се у Извештају Међународне комисије о интервенцији и државном суверенитету (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*) наводи да је „најизраженији феномен из области безбедности у периоду након Хладног рата повећање броја оружаних сукоба унутар држава“.³ Према Извештају, ови сукоби су много комплекснији од ранијих сукоба због развоја и употребе нових технологија и комуникација. Уједно, то су сукоби који су обележни „повећаном рањивошћу и намерним гађањем цивила“.⁴ Анализирајући овакве сукобе у Африци и Источној Европи, Мери Калдор (*Mary Kaldor*) је закључила да они представљају нови тип организованог насиља, односно, да су то 'нови ратови' или ратови ере глобализације. Ове ратове од 'старих' Калдор разликује по циљевима, средствима, актерима и начинима финансирања. То су ратови базирани на економским мотивима и мотивима идентитета, ратови у којима је изражено екстремно насиље над цивилним становништвом. Ову тезу су прихватили и даље разрадили и други аутори, попут Минклера (*Münkler*), по коме су главне одлике 'нових ратова' асиметричност снага, приватизација рата и демилитаризација.

Иако се теза о 'новим ратовима' заснива превасходно на квалитативним показатељима, постоје и одређени квантитативни показатељи који јој иду у прилог. Тако је према подацима Упсала програма података о сукобима (*Uppsala Conflict Data Program – UCDP*)⁵ у периоду од 1990. до 2001. године било 57 великих сукоба, од који су чак 54 сукоба била унутар држава.⁶ Период 90-их година 20. века обележен је мањим бројем погинулих у борбама, али и већим бројем цивилних жртава, односно, једностраним насиљем. Оно је нарочито било изражено 1994. године, када је у геноциду у Руанди убијено 800.000 припадника племена Тутси.

³ International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, 2001, International Development Research Centre, Ottawa, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, 28/08/2020, p. 4.

⁴ Ibid.

⁵ Овај програм Универзитета у Упсали бави се о великом броју аспеката оружаног насиља од 1946. године. О програму више видети на: <https://ucdp.uu.se>

⁶ Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg and Peter Wallensteen, "Patterns of major armed conflicts, 1990–2001". in: SIPRI Yearbook 2002, 2001, <https://www.sipri.org/sites/default/files/01A.with%20new%20fig.pdf>, 01/09/2020.

Међутим, све наведене карактеристике према другој групи аутора заправо и нису нове, већ су у различитом степену биле присутне у свим прошлим ратовима. У критици тезе о 'новим ратовима' они наводе да је насиље над цивилима обележје готово свих ратова; да се већина 'нових ратова' може сврстати у већ познату категорију сукоба ниског интензитета; да је занемарена историјска перспектива у анализи ратова и да је сам приступ истраживања методолошки проблематичан; и да је, као што је писао Клаузевиц, природа рата стална, док је карактер тај који је подложен променама. Ови аутори се слажу да је у периоду након Хладног рата дошло до промена у карактеру рата, а као један од примера наводе његову „хибридизацију“ (хибридни рат).

Иако се сви аутори слажу са тим да је дошло до промена у ратовима у периоду након Хладног рата, како наводи Флеминг (Fleming), не постоји коначан одговор на питање какав је рат у савременом свету, већ се аутори и њихови аргументи само „поларизују у супростављене таборе“.⁷ И управо ће у овом раду бити представљени различити аргументи, како заговорника 'нових ратова', тако и аргументи њихових критичара.

Али пре свега треба да кренемо од почетка, а то је само одређење рата, јер како наводи Страчан (Strachan), „уколико желимо да утврдимо да ли се рат мења, и ако се мења, на који начин ове промене утичу на међународне односе, оно што прво морамо да знамо јесте – шта је рат?“⁸ У одређењу рата фокусираћемо се на Клаузевица и његово дело о „О рату“, будући да је то једно од најутицајнијих дела на стратешко мишљење, али је и најоспораваније када су у питању заговорници тезе о 'новим ратовима'.

ШТА ЈЕ РАТ?

Према Клаузевицу, рат је међудржавни сукоб, борба, двобој и акт силе који за циљ има онеспособљење непријатеља и наметање сопствене воље:

*„Рат није ништа друго него проширен двобој... Рат је, дакле, акт силе, да противника принудимо на потчињавање нашој вољи“.*⁹

Рат припада области друштвеног живота и његова природа је стална и непромењива. Оно што га разликује од осталих врста сукоба јесте то што је он „сукоб великих интереса, који се решава крвљу“.¹⁰ Рат је уједно и политички акт,

⁷ Colin M. Fleming, “New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future”, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 32, No. 2, 2009, pp. 213.

⁸ Hew Strachan, “The Changing Character of War”, A Europaeum Lecture Delivered at the Graduate Institute of International Relations, Geneva on 9th November 2006, 2007, <https://europaeum.org/wp-content/uploads/2017/09/The-Changing-Character-of-War-Hew-Strachan-Europaeum-Lecture-2006.pdf>, 30/07/2020.

⁹ Карл вон Клаузевиц, *О Рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић“, погон Здружена штампариа, Београд, 1951, стр. 41.

¹⁰ Ibid, p. 113.

„прави политички инструмент, продужење политичких односа, њихов наставак другим средствима“.¹¹ За разлику од природе која је константна, карактер рата може да се мења. Будући да је рат насилни сукоб, односно борба за интересе, потреба и жеља да се они остваре доводили су до различитих проналазака за вођење ове борбе. Према Клаузевицу, ови проналасци утицали су да борба буде измењена, „али, ма каква да је, њен појам није измењен, и она је увек сама суштина рата“.¹² Штавише, Клаузевиц за рат каже да је камелеон, али не само то, будући да је окарактерисан помоћу три елемента: првобитном силовитошћу, мржњом и непријатељством и подређеношћу политичком инструменту (примарно тројство); односно, народом, војсковођом/војском и државом (секундарно тројство):

*„Рат је... чудновато тројство, састављено из првобитне силовитости свога елемента, мржње и непријатељстава, које треба сматрати слепим природним нагоном, затим из игре вероватноће и случајности, која га претвара у слободну делатност духа, и, најзад, из подређене природе политичког инструмента, због чега припада само разуму. Први од ова три елемента припада више самом народу, други више војсковођи и његовој војсци, а трећи више влади. Страсти, које ће се у рату распламтети, морају већ постојати у самим народима; обим који ће добити игра храбрости и талента у царству вероватноће и случајности, зависи од особина војсковођа и војске; политичке намере припадају само влади“.*¹³

Овакво Клаузевицево одређење рата назива се тринитарним, односно тројственим. И управо је оно, нарочито секундарно тројство, највише оспоравано од аутора, који би, како наводи Шруман (Schuurman), Клаузевицево дело препустили заборава, односно оставили на „депонији историје“.¹⁴

ОД 'СТАРИХ РАТОВА' ДО НОВОГ ОРГАНИЗОВАНОГ НАСИЉА

У свом делу „Трансформација рата“, ван Кревелд (*van Creveld*) оспорава „клаузевицев универзум“ тезом да је тринитарно одређење рата засновано на идеји државе и да је рат као такав био непознат током већег дела историје, будући да су га водили различити друштвени ентитети (варварска племена, црква, слободни градови...)¹⁵ Он сматра да се уместо, старих, тројствених ратова, јављају „радикално нови, који заузимају њихово место“.¹⁶ То су, пре свега, сукоби ниског интензитета, који се шире „као што канцер уништава тело, прелазећи с једног оболелог органа на други“.¹⁷ Као главне карактеристике ових сукоба ван

¹¹ Ibid, p. 53.

¹² Исто, стр. 91.

¹³ Исто, стр. 55.

¹⁴ Bart Schuurman, „Clausewitz and the“New Wars” Scholars“, *Parameters*, Spring 2010, 2010, p. 94.

¹⁵ Martin van Creveld, *Transformacija rata*, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010.

¹⁶ Исто, стр. 11.

¹⁷ Исто, стр. 207.

Кревелд истиче следеће: воде се у мање развијеним земљама, најчешће укључују недржавне актере и углавном се воде употребом малокалибарског и лаког наоружања.¹⁸ Ове ратове ван Кревелд назива постклаузевицевским ратовима и нетројственим ратовима.

Критици Клаузевицеве мисли придружио се и Киган (Keegan) у свом делу „Историја ратовања“. Постављајући питање шта је рат, Киган одговара да он није наставак политике другим средствима,¹⁹ већ је „увек израз културе, често детерминанта културних образаца, а у неким друштвима и сама култура“.²⁰ Као и ван Кревелд, и Киган сматра да Клаузевицева теорија не може да објасни раније ратове. Кроз многобројне примере из прошлости и историју развоја вештине ратовања, Киган показује да је управо култура „примарна одредница природе ратовања“²¹ и да постоји „мудрост у порицању да политика и рат припадају истом континууму“.²² Према Кигану, многи од националистичких и етнички подстакнутих савремених ратова, као нпр. они на Балкану, израз су насилних емоција, „хране их страсти“ и аполитични су до те мере да се не могу сврстати у „клаузевицев универзум“.²³ Киган закључује да, уколико не инсистирамо на порицању да је рат наставак политике другим средствима, „наша будућност може припасти мушкарцима са крвавим рукама“.²⁴

О неодрживости тезе о тројственом рату у савременим условима говори и Мери Калдор у свом делу „Нови и стари ратови: организовано насиље у глобализованој ери“. Према Калдор, ратови у Африци и Источној Европи током 80-их и 90-их година 20. века били су обележени новим типом организованог насиља. Ове ратове Калдор назива 'новим ратовима'. То су унутрашњи сукоби, који настају у „контексту ерозије аутономије државе“²⁵ и који се карактеришу политички мотивисаним насиљем, организованим насиљем и кршењем људских права:

*„...нови ратови подразумевају нејасне разлике између рата (често дефинисаног као политички мотивисано насиље између држава или организованих политичких група, организованог злочина (насиља које из личних разлога спроводе тајно организоване групе, често због финансијске добити) и великог кршења људских права (насиља које над појединцима спроводе државе или политички организоване групе)“.*²⁶

Према Калдор, ови ратови се од старих ратова разликују према циљевима, методима и средствима ратовања, актерима и начину финансирања рата. Циљеве нових ратова Калдор везује за политику идентитета (етнички, расни или

¹⁸ Исто, стр. 30.

¹⁹ Johan Keegan, *A History of Warfare*, Vintage Books, New York, 1993, p. 3.

²⁰ Ibid, p. 12.

²¹ Ibid, p. 387.

²² Ibid, p. 392.

²³ Ibid, p. 58.

²⁴ Ibid.

²⁵ Meri Kaldor, *Novi i stari ratovi – organizovano nasilje u globalizovanoj eri*, Beogradski krug, Beograd, 2005, str. 17.

²⁶ Исто, стр. 13–14.

религијски идентитет, са претензијом на државну власт), док су се циљеви старих ратова односили на геополитику и идеологију. Она сматра да је за све оне који рат посматрају у „оквирима традиционалних, клаузевицевских одређења, заснованих на геополитичким циљевима“, тешко да разумеју „скривене, камуфлиране, политичке и економске интересе за настављање рата“.²⁷ Затим, док су се стари ратови водили војним средствима, нови ратови се воде политичким средствима ради контроле становништва. Заправо, карактеристика ових ратова јесу „екстремна и сумњива зверства“, а технике које се користе укључују систематско убијање становништва, етничко чишћење, уништавање услова за живот, систематско силовање и расељавање становништва. Калдор наводи да је наведени образац насиља потврђен и статистички, будући да су почетком 20. века, 80–90% жртава биле војне, да би крајем 90-их година однос био обрнут, односно, 80% жртава су били цивили.²⁸ У оваквим ратовима се углавном користи малокалибарско и лако наоружање. Актери старих ратова углавном су биле регуларне оружане снаге, док се према Калдор актери нових ратова могу класификовати у пет група: регуларне оружане снаге или њихови остаци, паравојне групе, јединице за самоодбрану, страни плаћеници и регуларне стране трупе под окриљем међународних организација.²⁹ И последња карактеристика нових ратова односи се на начин финансирања, „који би могао да се представи као екстремна верзија глобализације“.³⁰ Наиме, ови ратови се финансирају путем пљачке, црног тржишта или спољне помоћи, за разлику од старих ратова које је финансирала држава.

Подржавајући рад Мери Калдор, Минклер је издвојио три основне карактеристике транзиције од 'старих' ка 'новим ратовима': 1. приватизација рата (држава више нема монопол над вођењем рата); 2. асиметричност рата (због војно инфериорнијих снага); и 3. демилитаризација рата (разноликост актера у рату чији су циљеви цивили и цивилна инфраструктура).³¹ Према Минклеру, у 21. веку доминираће три типа ратова: 1. ратови за ресурсе, који ће се водити војном контролом територије на којој се налазе ресурси (нафта, дијаманти и други ресурси) и успостављањем владавине терора над локалним становништвом; 2. ратови за успостављање мира (*wars of pacification*), који подразумевају интервенцију треће стране (ради сопствених стратешких интереса, непролиферације, геостратешких, економских, хуманитарних и других разлога); и 3. деструктивни/смртоносни рат (*internecine war*), односно тероризам.³²

Ауторима који подржавају тезу о новим ратовима придружио се и Руперт Смит (Rupert Smith), који је учествујући и анализирајући ратове у периоду након

²⁷ Исто, стр. 145.

²⁸ Исто, стр. 155–157.

²⁹ Исто, стр. 146.

³⁰ Исто, стр. 158.

³¹ Herfried Münkler, „Old and new wars“, in: Myriam Dunn Cavaelty and Victor Mauer (eds), *The Routledge Handbook of Security Studies*, Routledge, London and New York, 2010, p. 192.

³² Herfried Münkler, „What is really about the new wars? – A reply to the critics“, in: John Andreas Olsen (ed.), *On New Wars*, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2007, pp. 80–82.

Хладног рата у свом раду изнео тезу о „ратовима међу народима“ (War Amongst the People) и дефинисао њихових шест трендова: 1. циљеви ратова су се променили од освајања територије и материјалне добити до освајања воље људи и стварања безбедног окружења; 2. стране у рату су недржавни актери (коалиције војних савеза, међународних организација, невладиних организација и сл., са различитим политичким разлозима, ресурсима, опремом, културом и језиком.); 3. то је рат међу људима у ширем контексту: противник зависи од народа у погледу скривања, информација и сл., рат је присутан међу људима захваљујући медијима, циљ рата је воља људи...; 4. ратови имају тенденцију да буду бесконачни (нпр. међународно присуство на Кипру); 5. у овим ратовима тренд је борба без великих губитака, а не борба без обзира на цену; 6. и последњи тренд је да се старо оружје употреби у нове сврхе.³³

Са друге стране, велики број аутора сматра да наведене карактеристике 'нових ратова' заправо и нису нове, и да је занемаривање историјске перспективе приликом анализе ратова оно што суштински недостаје тези о 'новим ратовима'. Аргументи ових аутора биће представљени у наставку.

ШТА ЈЕ ТО НОВО У ТЕЗИ О 'НОВИМ РАТОВИМА'?!

Едвард Њуман (*Edward Newman*) сматра да литература о 'новим ратовима' пружа добар образац за анализу савремених сукоба, нарочито њиховог друштвеног и економског аспекта, али да многе од карактеристика ових ратова заправо и нису нове. Он наводи да су „сви елементи који карактеришу нове ратове били присутни, у различитом степену, током последњих 100 година“.³⁴ 'Нове ратове' Њуман поистовећује са грађанским ратовима и наводи да нема квантитативних података који би потврдили тезу да је након Хладног рата дошло до повећања броја грађанских ратова. Позивајући се на резултате разних истраживачких пројеката и база података (попут пројеката Универзитета у Мериленду, Упсала Универзитета, Универзитета у Хамбургу, и других), Њуман закључује да је од 1992. године у квантитативном погледу учесталост грађанских ратова опала. Исто тако, он наводи да насиље над цивилима и велики број избеглих и расељених лица нису само карактеристике 'нових ратова'. Њуман наводи да су намерно гађање цивила и насиље били обележје и неких ранијих ратова, као што су сукоби у Слободној Држави Конго (1886–1908) и током Мексичке револуције (1910–20). Први светски рат, који тешко да се може описати синтагмом „типичан сукоб“, био је обележен великим бројем цивилних жртава и насиљем над цивилима, а као пример тога наводи геноцид над Јерменима. Уједно, он наводи да је и Други светски рат био обележен масовном применом разних врста

³³ Rupert Smith, "Thinking about the utility of force in war amongst the people", in: John Andreas Olsen (ed.), *On New Wars*, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2007, pp. 33–37.

³⁴ Edward Newman, "The 'New Wars' Debate: A Historical Perspective is Needed.", *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 2, 2004, p.179.

свирепости над цивилним становништвом, које је било „најизраженије у виду холокауста“. ³⁵

Исто тако, Њуман сматра да ни велики број избеглих и интерно расељених лица нису само карактеристике 'нових', већ и свих ранијих ратова. Међутим, због недостатка поузданих података за раније периоде и чињенице да је Центар за мониторинг интерно расељених лица формиран тек 1998. године, ствара се погрешна слика да је велики број избеглих и интерно расељених лица карактеристика искључиво ратова у периоду након Хладног рата.

Према Њуману, оно што недостаје концепту 'нових ратова' јесте историјска перспектива и консултовање историјске грађе. Оно што он сматра новим јесте заправо то да се истраживачи, аналитичари и политичари више фокусирају на одређене аспекте рата, док медији више извештавају о унутрашњим сукобима и о насиљу над цивилним становништвом. ³⁶

Слично виђење има и Каливас (Kalyvas), који сматра да су информације о скоријим актуелним ратовима непотпуне и пристрасне, и да се историјска истраживања занемарују. Он указује и на то да се често предвиђа како је крај Хладног рата утицао на то на који начин учесници и истраживачи тумаче и кодирају грађанске ратове и како је нестанак одређених политичких категорија из периода Хладног рата утицао на наглашавање деполитизације и криминализације ратова у периоду након њега. ³⁷

Фокусирајући се на економску димензију 'нових ратова', Бердал наводи да је велики број радова из ове области заснован на недовољном разумевању процеса глобализације. Он наводи три глава проблема тезе о 'новим ратовима': 1. неузимање у обзир читавог низа мотива који подстичу насилно понашање; 2. непостојање праве историјске перспективе која пружа увид у специфични контекст у којем се одређени сукоб одвијао; 3. тенденција да се поједностави, а у одређеним случајевима и пренагласи значај глобалних економских процеса за одржавање грађанских ратова. ³⁸

Хендерсон и Сингер (Henderson & Singer) сматрају да 'нови ратови' нису ништа друго до „амалгамација различитих врста старих ратова“, који су сада сврстани у једну категорију која представља праву „папазјанију“. ³⁹ Ови аутори наводе да се 'нови ратови' у великој мери подудару са сукобима ниског интензитета у складу са класификацијом пројекта Корелати рата. ⁴⁰ И према Чојанском (Chojnacki)

³⁵ Ibid, p. 183.

³⁶ Ibid.

³⁷ Stathis N. Kalyvas, "'New' and 'Old' Civil Wars: A Valid Distinction?", *World Politics*, Vol. 54, No. 1, 2001, pp. 99–118.

³⁸ Mats Berdal, "How 'New' Are 'New Wars'? Global Economic Change and the Study of Civil War", *Global Governance*, Vol. 9 No. 4, 2003, pp. 477–502.

³⁹ Errol Henderson & J. Singer, "'New Wars' and Rumors of 'New Wars'", *International Interactions*, Vol. 28 No. 2, 2002, pp. 165–190.

⁴⁰ Исто, стр 172.

термин 'нови ратови' је нејасан, али и методолошки проблематичан, јер су критеријуми за идентификацију 'нових ратова' врло произвољни. Полазећи од актера сукоба, овај аутор успоставља сопствену категорију – међудржавни, вандржавни, унутрадржавни и подржавни сукоби. Он сматра да би било преурањено игнорисати 'старе' ратове.⁴¹

Према Шурману (*Schuurman*), негирање тринитарног концепта рата главни је недостатак тезе о 'новим ратовима', будући да је овај концепт „издржао тест времена“ и може се применити на све савремене ратове. Он сматра да су ван Кревелд, Киган и Калдор занемарили тројство рата које подразумева „друштвено-политичку природу ентитета који води рат“.⁴² Уједно, и Флеминг сматра да су критичари Клаузевица занемарили примарно тројство рата (насиље, мржња и разум), на које не утиче пропадање државе, као и то да се карактер рата мења, при чему промене у његовом карактеру у периоду након Хладног рата не искључују Клаузевицеву теорију, док су многе тврдње о 'новим ратовима' претеране.⁴³ Своју тезу тестирао је на ратовима који су се у периоду 90-их година 20. века одигравали на просторима Балкана (у Хрватској и Босни и Херцеговини) и закључио да су ти ратови били подстакнути страшћу и мржњом, обележени насиљем и обликовани разумом (примарно тројство).⁴⁴

Ландеметар (*Landmeter*) сматра да је Клаузевицево дело „О рату“ са једне стране најутицајније дело који је икад написано о рату, док је са друге стране то дело које је „често цитирано, али не и прочитано“.⁴⁵ Он наводи да је оно још увек релевантан извор за разумевање комплексног друштвеног феномена рата и да је чињеница да проучавамо и расправљамо о овоме делу скоро двеста година од његовог настанка „сама по себи доказ његовог изузетног статуса“.⁴⁶ Ландеметар наводи да се током времена променила манифестација рата, али не и његова природа, као и то да ће те промене у манифестацији током 21. века утицати на многобројне студије о рату и изазвати дебате, али да би, пре свега, требало „мало да сачекамо пре него што нас преплаве први утисци“.⁴⁷ Сличног становишта је и Ечеварија (*Echevarria*), према коме је Клаузевицев појам рата свеобухватан и довољно флексибилан да објасни савремене и све будуће ратове.⁴⁸ И Хофман

⁴¹ Sven Chojnacki, "Anything new or more of the same? Wars and military interventions in the international system, 1946–2003", *Global Society*, Vol. 20 No.1, 2006, pp. 25–46.

⁴² Bart Schuurman, "Clausewitz and the "New Wars" Scholars", *Parameters*, Vol. 40, No. 1 2010, p. 94.

⁴³ Colin M. Fleming, *Clausewitz's Timeless Trinity - A Framework For Modern War*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2013.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Eric de Landmeter, "The relevance of Clausewitz's 'On War' to today's conflicts", *Militarie Spectator*, Jaargang 187 nummer 7/8, 2018, p. 386.

⁴⁶ Ibid, p. 398.

⁴⁷ Ibid, p. 399.

⁴⁸ Antulio J. Echevarria, "The Future of Military Theory: The need for a method of verification", in: John Andreas Olsen (ed.), *On New Wars*, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2007, pp. 150–168.

(Hoffman) сматра да треба прихватити Клаузевицево одређење сталне природе и промењивог карактера рата, при чему је једна од најзначајнијих промена у карактеру његова „хибридизација“ (хибридни рат).⁴⁹

Полазећи од наведених критика тезе о 'новим ратовима' и питања шта је заправо ново и да ли су ови ратови постклаузевицевски, Мери Калдор је стала у одбрану своје тезе и у раду „У одбрани нових ратова“ изнела низ аргумената који ће бити приказани у наставку.

ОДБРАНА 'НОВИХ РАТОВА'

Калдор наводи да је термин 'нови' заправо начин да се „искључе 'старе' претпоставке о природи рата“ и да се самим тим створи основа за нову методологију истраживања ратова. Она сматра да овом тезом промењен начин на који се истражују сукоби у периоду након Хладног рата, као и начин на који их творци политика доживљавају.⁵⁰ Калдор истиче два основна елемента новог код ових ратова, а то су технологија и глобализација. Наиме, развој војне технологије довео је до тога да симетрични ратови (ратови између противника сличне војне моћи) постају све деструктивнији и тежи за остваривање војне победе, те се приступа асиметричним ратовима. Потом, развојем информационих технологија, друштвених мрежа, али и присуством великог броја невладиних организација и новинара на терену, локални ратови добијају глобалну димензију. Уједно, средства комуникације користе се и као средства ратовања, нарочито у тероризму (ширење страха и панике). И најзад, како наводи Калдор, најзначајнији аспект је промена улоге државе у односу на организовао насиље. Будући да се ови ратови одвијају у оквирима пропалих држава, оне више немају монопол над насиљем. Она наводи да придев 'нови' има везе са моделом рата и како се модел који је она описала разликује од модела који преовлађују у стратешким студијама, односно, да је теза о 'новим ратовима' заправо критика преовлађујуће теорије конфликта.⁵¹

Полазећи од критика које се односе на квантитативне показатеље, нарочито оне у погледу броја оружаних сукоба и броја избеглих и цивилних жртава, Калдор наводи да се пре свега теза о 'новим ратовима' заснива на квалитативним, а не на квантитативним подацима. Међутим, она наводи да чак и подаци одређених база података из области оружаних сукоба дају допринос тези, попут податка о смањеном броју ратова међу државама ('стarih ратова') и мањем броју погинулих у борбама (мање војних жртава). Она наводи да су подаци о једностраном насиљу (насиљу над цивилима) и недржавним насилним сукобима Упсала програма податка о сукобима у складу са описом 'нових ратова'. Једна од критика односи се на насиље над цивилним становништвом, односно на то да је насиље у 'новим

⁴⁹ Frank G. Hoffman, "Hybrid vs. compound war", *Armed Forces Journal*, 2009, <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war>, 02/09/2020.

⁵⁰ Mary Kaldor, "In Defence of New Wars", *Stability*, Vol. 2, No. 1, 2013, pp. 1-16.

⁵¹ Ibid, p. 4.

ратовима' свирепије и израженије у доносу на претходне ратове. Калдор наводи да је овакво виђење 'нових ратова' погрешно, будући да се нигде интензитет насиља не упоређује са 'старим ратовима'. Штавише, она сматра да би било погрешно насиље над цивилима у овим ратовима сматрати горим од холокауста и других злочина почињених у ратовима у периоду пре Хладног рата. Према Калдор, оно што теза о 'новим ратовима' заступа јесте да је насиље у овим ратовима израженије према цивилима него према војницима.⁵² Када су питању критичари тезе који сматрају да од 1992. године постоји тренд опадања грађанских ратова, па самим тим и 'нових ратова', Калдор истиче да „нови ратови нису исто што и грађански ратови“⁵³ и да се никада није ни говорило о томе да ли се њихов интензитет повећава или смањује, већ се увек аргумент о 'новим ратовима' односио на „промену карактера рата“.⁵⁴ И на крају, о Клаузевицевом одређењу рата, Калдор каже да све зависи од тога како тумачимо његово дело. Ако тринитарно одређења рата посматрамо као тројство државе, војске и народа, онда се оно као такво не може применити на 'нове ратове', будући да се они воде међу недржавним актерима и у њима је тешко направити дистинкцију између бораца и цивила.⁵⁵

ЗАКЉУЧАК

Истраживања унутардржавних сукоба у периоду након Хладног рата довела су до дебате око питања да ли се ови ратови могу окарактерисати као постклаузевицевски, нетројствени, односно 'нови ратови'. Међутим, униформан одговор на постављено питање није дат. Са једне стране имамо ауторе који оспоравају Клаузевицев тројствени концепт рата и који ратове посматрају као нови вид организованог и политички мотивисаног насиља. Према овим ауторима 'нови ратови' се воде под окриљем пропалих држава, базирани су на економским мотивима и мотивима идентитета, и у њима је изражено екстремно насиље над цивилним становништвом. Са друге стране, постоје аутори који сматрају да је Клаузевицева теза и даље релевантна у савременом свету, као и то да је термин „нови ратови“ нејасан, да карактеристике 'нових ратова' заправо и нису нове и да се они могу сврстати у већ познате категорије ратова.

Међутим, без обзира ком табору аутора се приклањамо, морамо признати да је дошло до промена у манифестацији рата, као и начину на који се он истражује и анализира у периоду након Хладног рата. Уједно, у будућности ће се рат и даље мењати, а питања о његовој природи, карактеру, тројствености и сл., утицаће на многобројна истраживања и отворати нове дебате. Стога је неопходно креирати нову методологију истраживања ратова,⁵⁶ али, како наводи Мело (*Mello*),

⁵² Ibid, p. 9.

⁵³ Ibid, p. 8.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid, p. 11.

⁵⁶ Ibid, p. 3.

потребно је преовлађујуће теоријске моделе „ускладити са емпиријском стварношћу савремених ратова“.⁵⁷

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Bart Schuurman Bart, „Clausewitz and the“New Wars” Scholars“, *Parameters*, Spring 2010, 2010, p. 94.
2. Berdal Mats, “How “New” Are “New Wars”? Global Economic Change and the Study of Civil War”, *Global Governance*, Vol. 9 No. 4, 2003, pp. 477–502.
3. Eriksson Mikael, Sollenberg Margareta and Wallenstein Peter, “Patterns of major armed conflicts, 1990–2001”. in: SIPRI Yearbook 2002, 2001, <https://www.sipri.org/sites/default/files/01A.with%20new%20fig.pdf>, 01/09/2020.
4. Echevarria J. Antulio, “The Future of Military Theory: The need for a method of verification”, in: Olsen Andreas John (ed.), *On New Wars*, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2007, pp. 150–168.
5. International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, 2001, International Development Research Centre, Ottawa, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, 28/08/2020, p. 4.
6. Kaldor Mary, “In Defence of New Wars”, *Stability*, Vol. 2, No. 1, 2013, pp. 1–16.
7. Kalyvas N. Stathi, ““New” and “Old” Civil Wars: A Valid Distinction?”, *World Politics*, Vol. 54, No. 1, 2001, pp. 99–118.
8. Keegen Johan, *A History of Warfare*, Vintage Books, New York, 1993, p. 3.
9. Landmeter de Eric, “The relevance of Clausewitz's 'On War' to today's conflicts”, *Militarie Spectator*, Jaargang 187 nummer 7/8, 2018, pp. 386–399.
10. Mello A. Patric, “In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War”, *European Journal of International Relations*, 2010, Vol.16, No. 2, p. 309.
11. Münkler Herfried, “Old and new wars”, in: Dunn Cavaelty Myriam and Mauer Victor (eds), *The Routledge Handbook of Security Studies*, Routledge, London and New York, 2010, p. 192.
12. Münkler Herfried, “What is really about the new wars? – A reply to the critics”, in: Olsen Andreas John (ed.), *On New Wars*, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2007, pp. 80–82.
13. Newman Edward, “The ‘New Wars’ Debate: A Historical Perspective is Needed”, *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 2, 2004, pp. 173–189
14. Smith Rupert, “Thinking about the utility of force in war amongst the people”, in: Olsen Andreas John (ed.), *On New Wars*, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2007, pp. 33–37.
15. Strachan Hew, “The Changing Character of War”, A Europaeum Lecture Delivered at the Graduate Institute of International Relations, Geneva on 9th November 2006, 2007, <https://europaeum.org/wp-content/uploads/2017/09/The-Changing-Character-of-War-Hew-Strachan-Europaeum-Lecture-2006.pdf>, 30/07/2020.

⁵⁷ Patric A. Mello, “In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War”, *European Journal of International Relations*, 2010, Vol.16, No. 2, p. 309.

16. Schuurman Bart, "Clausewitz and the "New Wars" Scholars", *Parameters*, Vol. 40, No. 1 2010, p. 94.
17. Fleming M. Collin, "New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 32, No. 2, 2009, pp. 213–241.
18. Fleming M. Colin, *Clausewitz's Timeless Trinity - A Framework For Modern War*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2013.
19. Henderson Errol & Singer J., ""New Wars" and Rumors of "New Wars"", *International Interactions*, Vol. 28 No. 2, 2002, pp. 165–190.
20. Hoffman G. Frank, "Hybrid vs. compound war", *Armed Forces Journal*, 2009, <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war,02/09/2020>.
21. Chojnacki Sven, "Anything new or more of the same? Wars and military interventions in the international system, 1946–2003", *Global Society*, Vol. 20 No.1, 2006, pp. 25–46.
22. Kaldor Meri, *Novi i stari ratovi – organizovano nasilje u globalizovanoj eri*, Beogradski krug, Beograd, 2005.
23. Kreveld van Martin, *Transformacija rata*, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti Univeziteta u Beogradu, Beograd, 2010.
24. Клаузевиц вон Карл, *О Рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић“, погон Здружена штампарија, Београд, 1951.

THE 'NEW WARS' DEBATE REVIEW

In the last few decades the questions that have occupied the attention of the academic community in the field of strategic studies, political science and international relations are questions whether there were changes in the nature and/or character of the war in the post-Cold War period and whether these wars can be characterized as post-*Clausewitzian*, Non-Trinity, or 'New Wars'? However, there is not single research that would best describe the war in the modern society, but many authors with their arguments are polarised into opposing camps. On the one hand, we have authors who believe that Clausewitz's view of war is outdated and wrong, and that modern wars are in fact a new type of organized violence, or, 'new wars'. On the other hand, there are proponents of Clausewitz's view of war who believe that his work "On War" has withstood the 'test of time' and that the nature of war has not changed, but its character and manner of manifestation, and that there is nothing new in the thesis of 'new wars'. This review paper presents the various arguments of the proponents of the 'new wars' thesis as well as the arguments of their critics. The paper concludes that there is no single answer to the questions asked, but that what are definitely new in the post-Cold War period are the way the war manifests itself, as well as the way it is researched and analyzed. Since questions about the change in nature, character, and trinity of war will continue to occupy the attention of the academic community, it is necessary to develop a new methodology for its research and to harmonize prevalent theoretical models with the empirical reality of modern wars.

Keywords: 'new wars', 'old wars', organized violence, post-*Clausewitzian* wars